

Kielemme käytäntö.

Graafinen vai graafillinen, krooninen vai kroonillinen?

llinen ~ inen -loppuisista vierasperäisistä adjektiiveista.

Varsin yleinen on sellainen suhde, että ruotsin vierasperäistä kaksitavuista *isk-*loppuisia adjektiivia vastaa suomessa *llinen*-loppuinen, pitempää taas *inen-*loppuinen, esim. *lyrisk* — *lyyrillinen*, mutta *politisk* — *poliittinen*. Tähän asiain-tilaan ei suinkaan ole päädytty heti, vaan vasta aikojen kuluessa: niinpä vanhemmassa kielessä olivat yleisiä sellaiset muodot kuin *poliitillinen*, *romantillinen*, ja toisaalta on Lönnotin sanakirjassa haksanat *klassinen* ja *lyyrinen*. Nykyään adjektiivit tyyppejä *romantillinen* lienevät täysin hävinneet, mutta sen sijaan ruotsin kaksitavuisia adjektiiveja vastaavat sanat eivät muodosta yhtenäistä ryhmää: *llinen*-loppuisen valtatyyppin joukossa on *inen*-loppuisiakin adjektiiveja, ja osaksi käytetään kumpaakin asua rinnan. Viime vuosina lyhemmät asut ovat pyrkineet voittamaan alaa.

1. Seuraavista sanoista en ole nykykielessä havainnut *inen*-loppuisista rinnakkaisasia:

<i>eepillinen</i>	<i>melillinen</i>
<i>eebillinen</i>	<i>miimillinen</i>
<i>faktillinen</i>	<i>myyttillinen</i>
<i>klassillinen</i>	<i>paanillinen</i>
<i>koomillinen</i>	<i>praktillinen</i>
<i>koonillinen</i>	<i>taktillinen</i>
<i>kriitillinen</i>	<i>traagillinen</i>
<i>kyynillinen</i>	<i>tyypillinen</i> (paitsi <i>sa-</i>
<i>lyyrillinen</i>	<i>mantyyppinen</i> yms.)
<i>maagillinen</i>	

2. Seuraavia sanoja taas käytettäneen vain *inen*-loppuisina:

<i>arktinen</i> ¹	<i>gastrinen</i>
<i>faustinen</i>	<i>kaustinen</i>

<i>kykllinen</i> ¹	<i>rombinen</i>
<i>limminen</i>	<i>syklinen</i>
<i>podinen</i>	<i>toksinen</i>

3. Seuraavista sanoista olen tavannut molempia asuja:

drastillinen (NS:n lipustossa tästä asusta 13 lippua, lyhemmästä 1.)

fyysillinen (Näin aina paitsi yhdyssanassa *fyysis-matemaattinen*.)

graafillinen (Lisätty kielitieteellinen valiokunta on jo v. 1937 suositellut lyhempää asua, ja se onkin nähdäkseni vakiintumassa.)

klattillinen (Liput NS:ssa 9—1 pitemmän asun hyväksi.)

kliinillinen (Duodecim-lehdessä lyhempi asu v:sta 1935 yleinen, nykyään yksinomainen.)

kosmillinen (Ylivoimainen edustus NS:ssa. Lyhempää asua esiintyy fyysikoiden ja kemistien tekstissä, esim. *kosminen säteily*, *kosminen rauta*.)

kroonillinen (Duodecimissa kuten *kliinillinen*.)

loogillinen (Tämä asu ainakin laajemmissa piireissä yksinomainen, kunnes v. Wrightin teoksen Den logiska empirismen suomennos viime talvena ilmestyi nimellä Looginen empirismi.)

maanillinen (Liput NS:ssa 6—3 lyhemmän asun hyväksi.)

metrillinen (Runsaasti esimerkkejä molemmista asuista. Lyhemmän asun merkitykset yleisemmyysjärjestyksessä: 1. metrijärjestelmän mukainen, esim. *metrinen syli*. 2. mittauksellinen, esim. *graafinen ja m. eli mittaava geometria*, *suureiden m:set ominaisuudet*. 3. runomitallinen, esim. *vapaa ja m. rytmi*, *m:-*

¹ Näistä molemmista tosin Cannelinin kielioppaassa myös pitempi rinnakkaisasu.

set kuciot. Pitemmän asun merkitykset samat, mutta yleisyysjärjestys päinvastainen.)

mystillinen (Vain 2 lippua lyhemmästä asusta.)

optillinen (Runsaasti lippuja kummastakin.)

plastillinen (Lyhempää asua lääkärin ja teknikkojen tekstissä, esim. *plastinen leikkaus, plastinen aine.*)

psykykillinen (Tästä 33 lippua, asusta *psykykkinen* 5.)

pyknillinen (Liput 9—1 lyhemmän asun hyväksi.)

rytmillinen (Lyhemmästä asusta vain 1 esiintymä Hartean hierontaoppaasta—paitsi tietysti tyyppiä *tasarytmisen.*)

septillinen (Liput 8—2 lyhemmän asun hyväksi.)

skeptillinen (Lyhemmästä asusta vain 2 esiintymää.)

staatillinen (Liput n. 120—12 lyhemmän asun hyväksi.)

teknillinen (Lyhemmästä asusta vain 3 lippua, kaikki T. J. Hintikan tekstistä.)

termillinen (Liput n. 100—1 lyhemmän asun hyväksi.)

troopillinen (Ylivoimainen enemmistö pitemmän asun hyväksi. Lyhemmästä 12 esiintymää, ensimmäiset Maantiet. yhdistyksen aikauskirjasta v. 1912.)

Kielelliseltä kannalta molemmat asut, sekä *inen-* että *llinen-*loppuinen, ovat epäilemättä »oikeita». Jälkimmäistä tukee se seikka, että omakantaiset vastaavamerkityksiset adjektiivit yleensä ovat *llinen-*loppuisia: *kunnallinen, opillinen, poljennollinen, runollinen, seurallinen, tivaallinen, tieteellinen, yliopistollinen.* Edellistä puolustaa taas se, että kun pitempiin vierasperäisiin adjektiiveihin keran on vakiintunut *inen* eikä omaperäisestä sanastosta voi saada tukea pitemmän johtimen liittymiselle nimenomaan vain kaksitavuisiin vartaloihin, näissä yhtä hyvin voitaisiin tulla toimeen tuolla lyhemmällä johtimella: onhan *arktinen* lyhytensä vuoksi parempi kuin *arktilli-*

nen; lisäksi se liittyy luontevasti sanoihin *antarktinen, palearktinen.*

Voisi kenties vedoten edellä esitettyihin, substantiiveista *llinen* -johtimella muodostettuihin adjektiiveihin ehdottaa, että ne sanat, joiden kannaksi sopii jokin suomessa esiintyvä substantiivi, vahvistettaisiin pitempään asuunsa. Tätä ratkaisua vastaan puhuu kuitenkin se seikka, että on olemassa muutamia päinvastaisiakin esimerkkejä — *metrinen* (esim. *metriset mitat*; vrt. *metri*), *rombinen* (vrt. *rombi*), *syklinen* (vrt. *sykli*) — joihin sellaisten sanojen kuin *maaginen, paaninen, rytmisen, trooppinen* suosijat saattavat vedota.

Kysymyksessä on siis pohjimmaltaan makuasia, jota on vaikea mennä ulkoapäin säätelämään: ei ole mahdollista vetää objektiivista rajaa lyhempiä asuja suosivien uudistusinnon ja konservatiivisempien aineiden kielitottumuksen vaikutuspiireille. On kuitenkin selvästi havaittavissa, että pitempiä asuja suosivat etupäässä humanistit, kun taas lyhempiä käyttävät lääkärit, biologit ja teknikot. Jos siis käytäntö muuten on aivan horjuva, saatetaan etusija antaa sille asulle, joka on sanan pääasiallisimman käyttäjäpiirin suosima.

Seuraavien sanojen kohdalla lyhempi asu tuntuu olevan enemmän tai vähemmän selvästi voitolla:

graafinen, kliininen, krooninen, maaninen, optinen, pykninen, septinen, staatinen, terminen.

Seuraavista taasen lienee pitempi asu etusijalla:

drastillinen, fyysillinen, klastillinen, kosmillinen, loogillinen, mystillinen, plastillinen, psykykillinen, rytmillinen, skeptillinen, teknillinen, troopillinen.

Lopputuloksena tarkastelusta esitän seuraavan ohjeen:

*inen-*loppuiset asut ovat lyhytensä puolesta suositeltavampia kuin *llinen-*loppuiset. Sen vuoksi niitä voi suosia tapauksissa, joissa tottumus ei ole ehtinyt

juurruttaa pitempää asua kovin lujasti kielitajuntaan. Laajempaakaan lyhemmän asun esiintymistä ei ole vastustettava.

Matti Sadeniemi.

Suom. Kirj. Seuran kielivaliokunta käsitteli kokouksessaan 14. 10. 46 tätä

alustusta ja asettui kannattamaan alustajan esitystä. Oltiin sitä mieltä, että lyhyempi asu, joka on hiljakseen vallannut alaa pitemmältä, on pantava etusijaan varsinkin silloin, kun on kysymys uusista sanoista, jotka eivät ole vakiintuneet *llinen*-asuisina (esim. *pykninen* on kuta-kuinkin yksinomainen).